

ปัญหาอายุความในคดีอาญา: ศึกษากรณี การดำเนินคดีอาญาย้อนหลัง

The problematic period of prescriptions in criminal law: Study on retroactive criminal proceedings

กมลชนก ส่งศรี*

Kamonchanok Songsri

■ บทคัดย่อ

กฎหมายอายุความคดีอาญาใช้บังคับย้อนหลังได้หรือไม่ ยังคงเป็นประเด็นที่นักวิชาการนิติศาสตร์ไทย ฝ่ายตุลาการ และฝ่ายนิติบัญญัติ เห็นต่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความเห็นของแต่ละฝ่ายในการกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาที่ต่างกัน ทำให้ใช้บังคับย้อนหลังได้หรือไม่ต่างกันไปด้วย หากเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ จะขยายอายุความย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยมิได้ แต่หากเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ จึงบังคับใช้กฎหมายอายุความย้อนหลังได้ทันทีไม่ว่าจะเป็นผลร้ายหรือผลดีแก่จำเลยก็ตาม ดังนั้นการกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาจึงมีความสำคัญ ประเทศไทยควรหาข้อยุติให้ได้ว่ากฎหมายอายุความฟ้องคดีอาญาควรเป็นกฎหมายสารบัญญัติหรือกฎหมายวิธีสบัญญัติ เพื่อประโยชน์สุดท้ายคือ ความเป็นเอกภาพของกฎหมายอายุความคดีอาญาของประเทศไทย ที่ไม่สับสนในการใช้และการบัญญัติกฎหมายอีกต่อไป

บทความนี้ได้ทำการศึกษาเอกสารและวิเคราะห์ว่ากฎหมายต่างประเทศโดยจะมุ่งศึกษาเฉพาะสถานะของอายุความฟ้องคดีอาญาเท่านั้น ผลของการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มความเห็น คือ 1) กลุ่มที่เห็นว่ากฎหมาย

* นักศึกษาปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Master student of Faculty of Law, Thammasat University

Recieved: July 16, 2020 Revised: February 3, 2021 Accepted: February 4, 2021

อายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ จึงอยู่ภายใต้บังคับหลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของศาลฎีกาไทย ประเทศในกลุ่มนี้ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศอิตาลี และประเทศโปรตุเกส และ 2) กลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ จึงอยู่ภายใต้หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย (acquired right) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการนิติศาสตร์ไทย ประเทศในกลุ่มนี้ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ประเทศเนเธอร์แลนด์ และสาธารณรัฐเช็ก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาลักษณะของกฎหมายอายุความคดีอาญา บทความนี้ได้โต้แย้งว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาควรมีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ และอยู่ภายใต้หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น กฎหมายอายุความคดีอาญาจึงไม่ควรอยู่ภายใต้บังคับของหลักเกณฑ์ที่ใช้กับกฎหมายสารบัญญัติ อันได้แก่หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลังหรือสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ ผลคือกฎหมายอายุความคดีอาญฉบับใหม่มีผลใช้บังคับกับคดีอาญาที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับด้วย รวมถึงใช้บังคับกับคดีอาญาที่เกิดขึ้นนับแต่กฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับเป็นต้นไป ไม่ว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาฉบับใหม่จะเป็นผลร้ายหรือผลดีแก่จำเลยเมื่อเทียบกับกฎหมายฉบับเก่า อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาใหม่นั้นไม่มีผลต่อคดีที่ขาดอายุความไปแล้ว

ในขณะที่กฎหมายใหม่นั้นมีผลใช้บังคับ ดังนั้นแม้ว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาใหม่จะกำหนดอายุความที่ยาวกว่า ซึ่งอาจทำให้คดีที่ขาดอายุความไปแล้วกลายเป็นคดีที่ไม่ขาดอายุความ แต่ก็ไม่อาจย้อนหลังไปรื้อคดีที่ขาดอายุความไปแล้วกลับมาพิจารณาใหม่ได้ ตามหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย (acquired right)

ท้ายที่สุด บทความนี้เสนอแนะให้มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอายุความฟ้องคดีอาญา หรือแก้ไขกฎเกณฑ์ในเรื่องนี้ที่มีอยู่แล้ว ให้สอดคล้องกับข้อโต้แย้งของบทความข้างต้น โดยกำหนดให้กฎเกณฑ์ใหม่เกี่ยวกับอายุความฟ้องคดีอาญามีผลใช้บังคับทันทีกับคดีที่เกิดขึ้นก่อนการบังคับใช้กฎเกณฑ์ใหม่นั้นด้วย เว้นแต่อายุความฟ้องคดีอาญาของคดีนั้นจะขาดไปแล้ว เพื่อให้สถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาถูกต้องตามหลักกฎหมายและเหมาะสมกับประเทศไทย และทำให้แนวทางการพิจารณาในเรื่องนี้มีความเป็นเอกภาพในระบบกฎหมายไทย

คำสำคัญ: อายุความ, กฎหมายสารบัญญัติ, กฎหมายวิธีสบัญญัติ, การมีผลย้อนหลัง, หลักความชอบด้วยกฎหมาย, หลักสิทธิที่ได้มาแล้ว

■ Abstract

Retroactive periods of prescription in criminal law are still controversial in courts of justice, legislatures, and academia, due to differing institutional perspectives on periods of prescription characteristics, leading to different consequences of retroactive periods of prescription.

In cases where periods of prescription are considered as substantive law, the law shall not apply if it has disadvantageous results for defendants. On the contrary, when periods of prescription are considered as procedural law, the law instantly applies to defendants in cases, whether the results are advantageous or not. Therefore, characterizing periods of prescription for substantive and procedural law in Thailand is essential for unifying periods of prescriptions law and avoiding confusion in future applications and legislation.

This article is based on documentary research through an international comparative legal analysis for defining periods of prescription by criminal law. Results can be divided into two sectors: 1) periods of prescription are substantive law prohibiting retroactivity, conform with a Thai Supreme Court ruling as well as in relevant court decisions in Hungary, Italy, and Portugal; 2) periods of prescription are procedural laws falling under the principle of the immediate effect of the law and the principle of acquired rights, concurring with Thai legal scholars and court judgments in France, Germany, the Netherlands, and the Czech Republic.

These findings imply that periods of prescription should be considered as procedural law, falling under the principle of immediate effect of the law. So, periods

of prescription are beyond the scope of the rule of substantive law. This results in recent periods of prescription law having immediate effect and applying to cases occurring before the law came into effect. However, retroactive periods of prescription do not include cases precluded by prescription. Even cases which would not expire by periods of prescription under recent law would not be revived retroactively under the principle of acquired rights.

Therefore, rules for criminal prosecution should be established or current rules revised to conform with the aforementioned international standards. The rules should regulate that periods of prescription have immediate effect, except that periods of prescription expire on the effective date to cohere with, and unify, periods of prescription in the Thai legal system.

Keywords: Statute of limitations, Period of prescriptions, Substantive Law, Procedural Law, Adjective Law, Retroactivity, Principle of legality, Acquired right

■ บทนำ

การใช้บังคับกฎหมายอายุความคดีอาญา ย้อนหลังสามารถกระทำได้หรือไม่ ยังคงเป็นที่ถกเถียงในวงวิชาการนิติศาสตร์ เนื่องจากนักวิชาการนิติศาสตร์บางกลุ่มมีความเห็นต่างกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทย อันเนื่องมาจาก

การกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ หากเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ ย่อมไม่อาจบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยได้ ตามหลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง แต่หากเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ สามารถบังคับใช้ได้ทันที แม้ว่ากับคดีที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมายมีผลใช้บังคับ ตามหลักการบังคับใช้ทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อย่างไรก็ตาม การกำหนดสถานะของกฎหมายที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในระบบกฎหมายไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากแนวความเห็นของนักนิติศาสตร์ไทย และการบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ รายละเอียดดังนี้

1. ความเห็นต่างของศาลฎีกาไทยกับนักวิชาการนิติศาสตร์ไทย กล่าวคือ การกำหนดสถานะของกฎหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายอายุความคดีอาญาย้อนหลังได้หรือไม่ สามารถแบ่งเป็น 3 แนวความเห็น ดังนี้

ความเห็นตามแนวทางการวินิจฉัยของศาลฎีกาไทย เห็นว่า การบังคับใช้กฎหมาย

อายุความย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยจะกระทำมิได้ เนื่องจากการตีความกฎหมายต้องตีความโดยเคร่งครัด จะขยายความไปถึงคดีที่เกิดขึ้นก่อนวันที่กฎหมายใหม่ใช้บังคับโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งอันจะเป็นผลร้ายแก่จำเลยหาได้ไม่ เพราะจะขัดต่อความรับผิดชอบของบุคคลในการรับโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การที่ศาลฎีกาไทยหยิบยกมาตรา 2 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและโทษ มาปรับใช้กับกรณีดังกล่าว จึงอาจอนุมานได้ว่าศาลฎีกาไทยเห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ¹

ความเห็นทางวิชาการที่สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลฎีกาไทยบางส่วน เห็นว่า อายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ แต่กฎหมายวิธีสบัญญัติที่ใช้ย้อนหลังนั้น มีอิทธิพลต่อกฎหมายอาญาส่วนสารบัญญัติ ซึ่งส่งผลต่อความรุนแรงของโทษหรืออัตราโทษ ซึ่งมีผลทำให้จำเลยต้องรับโทษเพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงไม่สามารถใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติย้อนหลังได้² กล่าวคือ การใช้กฎหมายอาญาให้มีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายไม่สามารถ

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 17905/2557 และที่ 9955/2558 โจทก์ฟ้องว่า ขณะจำเลยกระทำความผิด พ.ร.บ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาตรา 74/1 ที่มีให้พ้นระยะเวลาที่ผู้ถูกกล่าวหาหลบหนีรวมเป็นส่วนหนึ่งของอายุความยังไม่มีผลใช้บังคับ จึงนำมาตราดังกล่าวมาใช้ย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยมิได้ เพราะขัดต่อความรับผิดชอบของบุคคลในการรับโทษทางอาญาตาม ป.อ. มาตรา 2 วรรคหนึ่ง ดังนั้น อายุความการฟ้องคดีอาญาแก่จำเลยที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้สวนแล้วมีมติว่าจำเลยมีความผิดอาญา จึงต้องพิจารณาตามความใน ป.อ. มาตรา 95 เมื่อความผิดตาม ป.อ. มาตรา 157 มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งถึงสิบปี จึงมีอายุความสิบห้าปีนับแต่วันกระทำความผิดตาม ป.อ. มาตรา 95 (2) คดีโจทก์จึงขาดอายุความ

² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10166/2558 บทบัญญัติเรื่องอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 แม้ไม่ใช่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิด แต่ก็ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับระยะเวลาที่บุคคลอาจต้องรับโทษอาญาซึ่งเกี่ยวข้องกับบทกำหนดโทษ พ.ร.บ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาตรา 74/1 ที่มีให้พ้นระยะเวลาที่ผู้ถูกกล่าวหาหลบหนีรวมเป็นส่วนหนึ่งของอายุความ ย่อมทำให้ระยะเวลาที่บุคคลอาจต้องรับโทษอาญาเพิ่มขึ้นหรือหนักกว่าระยะเวลาที่กำหนดไว้ตาม ป.อ. มาตรา 95 ซึ่งมีได้มีบทบัญญัติเช่นมาตรา 74/1 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว จึงต้องใช้บทบัญญัติเรื่องอายุความตาม ป.อ. มาตรา 95 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิด อันเป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ หาใช่เป็นการสนับสนุนผู้กระทำความผิดให้ไม่ต้องรับโทษ

กระทำได้อีกทั้งคำพิพากษาศาลฎีกาที่บอกว่ากฎหมายอาญาที่ห้ามใช้ย่อนหลังเป็นผลร้ายหมายถึงกฎหมายอาญาในส่วนสารบัญญัติเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นอยู่ คือ หากกฎหมายวิธีสบัญญัติหรือกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ใช้ย่อนหลังนั้น มีอิทธิพลต่อกฎหมายอาญาส่วนสารบัญญัติส่งผลต่อความรุนแรงของโทษ อัตราโทษ ทำให้จำเลยต้องรับโทษเพิ่มขึ้น เช่นนี้ก็ไม่สามารถใช้กฎหมายวิธีสบัญญัตินั้นย่อนหลังได้ (ขจรศักดิ์ สิริพัฒนกรชัย, 2560)

ความเห็นทางวิชาการที่ไม่สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลฎีกาไทย เห็นว่า อายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ กล่าวคือ อายุความฟ้องคดีและอายุความบังคับโทษ ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 95 และมาตรา 98 ตามลำดับ ทั้งที่การกำหนดอายุความมีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากไม่ได้เกี่ยวข้องกับการกำหนดความผิดและการกำหนดโทษ หากกฎหมายใหม่กำหนดอายุความฟ้องคดีหรืออายุความบังคับโทษ ให้แตกต่างจากกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำความผิด ศาลจะต้องใช้กฎหมายใหม่ที่ออกมาภายหลัง เนื่องจากหลักการบังคับใช้ทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความ และไม่อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 2 และมาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายอาญา (ปกป้อง ศรีสนิท, 2561)

2. การบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมายมาใช้บังคับภายในประเทศ และเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญในการวางหลักกฎหมาย โดยที่ผ่านมารัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัติของไทย มีความเห็นเกี่ยวกับสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาอย่างไร อาจพิจารณาได้จาก

การกำหนดบทเฉพาะกาลของกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีความมนุษย์

พ.ศ. 2559 มาตรา 48 บัญญัติว่า “บรรดาคดีความมนุษย์ที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลใดในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ศาลซึ่งคดีนั้นค้างพิจารณาอยู่คงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่อไป และให้นำกฎหมายซึ่งใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ มาใช้บังคับจนกว่าคดีนั้นจะถึงที่สุด” และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 52 บัญญัติว่า “บรรดาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบที่ยื่นฟ้องไว้ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้บังคับตามกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับจนกว่าคดีนั้นจะถึงที่สุด” จะเห็นได้ว่าบทเฉพาะกาลของกฎหมายทั้งสองฉบับนี้กำหนดให้ใช้กฎหมายที่ใช้บังคับขณะกระทำความผิดจนกว่าคดีจะถึงที่สุด ซึ่งรวมถึงกฎหมายอายุความย่อมต้องบังคับใช้ตามกฎหมายเดิมด้วย

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 69 บัญญัติว่า “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ ไม่กระทบต่อการดำเนินการใดในคดีที่ยื่นฟ้องไว้และได้ดำเนินการไปแล้วก่อนวันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ ส่วนการดำเนินการต่อไปให้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้” จะเห็นว่า บทเฉพาะกาลของกฎหมายฉบับนี้กำหนดให้การกระทำที่สมบูรณ์ไปแล้วตามกฎหมายไม่อาจถูกกระทบได้ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นหลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญา อีกทั้งการดำเนินการใด ๆ หลังจาก ที่กฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับ ย่อมต้องบังคับ ตามกฎหมายฉบับนี้ ตามหลักการใช้บังคับทันที ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งรวมถึง กฎหมายอาญาความผิดอาญาด้วย

จึงเห็นได้ว่า กฎหมายทั้งสามฉบับต่างก็เป็น กฎหมายวิธีพิจารณาความ แต่ฝ่ายนิติบัญญัติ กลับวางหลักกฎหมายที่ต่างกัน ซึ่งในทาง ปฏิบัติสามารถกระทำได้ แต่อย่างไรก็ตามควรมี ความเป็นเอกภาพในการบัญญัติกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายอาญาความผิดอาญา ทั้งฝ่าย นิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการควรพิจารณาสถานะ ของกฎหมายอาญาความผิดอาญาให้เป็นไปใน ทิศทางเดียวกัน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ของ ประชาชน รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

บทความนี้จึงขอเสนอแนะแนวทางการ แก้ปัญหาดังกล่าวในระบบกฎหมายไทย โดย การวิเคราะห์ลักษณะของอาญาความผิดอาญา ตามหลักกฎหมาย เปรียบเทียบการกำหนด สถานะของกฎหมายอาญาความผิดอาญาไทยกับ ต่างประเทศ พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ ในการกำหนดสถานะทางกฎหมายของอาญาความ ผิดอาญา

■ การกำหนดสถานะทางกฎหมาย อายุความอาญาบอบประเศไทย

สถานะของกฎหมายอาญาความผิดอาญา ต้องพิจารณาใน 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ความ ถูกต้อง และความเหมาะสม กล่าวคือ องค์ประกอบ ด้านความถูกต้อง จำเป็นต้องศึกษาลักษณะของ กฎหมายอาญาความผิดอาญาว่าแท้จริงแล้ว

มีลักษณะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ หรือกฎหมาย วิธีสบัญญัติ และพิจารณาถึงหลักกฎหมายที่ใช้ บังคับกับกฎหมายอาญาความผิดอาญา ต่อมาจึง มาพิจารณาองค์ประกอบด้านความเหมาะสม ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาแนวคำพิพากษาของศาล ภายในเป็นหลัก เนื่องจากศาลภายในแต่ละ ประเทศมีแนวทางในการกำหนดสถานะกฎหมาย อายุความผิดอาญาที่แตกต่างกันตามความ เหมาะสมในบริบทของแต่ละประเทศ ดังนั้น ประเทศไทยย่อมสามารถกำหนดแนวทางเป็น ของตนเองได้ แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลัก กฎหมายที่ถูกต้องเป็นสำคัญ พิจารณาดังนี้

1. ด้านความถูกต้อง

กฎหมายอาญาความผิดอาญาแท้จริงแล้ว มีลักษณะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ หรือ กฎหมายวิธี สบัญญัติพิจารณาได้จากหลักกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 กฎหมายสารบัญญัติ

กฎหมายอาญาความผิดอาญามีลักษณะ เป็นกฎหมายสารบัญญัติหรือไม่ พิจารณาได้ จากนิยามกฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่กำหนด ความผิดและโทษ (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2559) สำหรับกฎหมายไทย จะบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคหนึ่ง “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้ กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษ ที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่ บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

1.1.1 ความผิดอาญา คือ พฤติกรรม

ที่มีความเป็นอาชญากรรม ก่อให้เกิดอันตราย ความเป็นภัยต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน ความมั่นคง

ของชาติ หรือพฤติกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความผิด (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2559) แต่เมื่อพิจารณา ลักษณะของกฎหมายอายุความคดีอาญา พบว่า ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรม หรือก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อสังคม ดังนั้น กฎหมาย อายุความคดีอาญาจึงไม่ใช่ความผิดอาญา

1.1.2 โทษทางอาญา คือ ผลร้าย ซึ่งผู้กระทำความผิดได้รับเนื่องจากการฝ่าฝืนกฎหมาย อาญาโดยที่ผู้ซึ่งมีอำนาจให้ผลร้ายจะต้องมีอำนาจ ตามที่กฎหมายกำหนด และผลร้ายที่ผู้กระทำความผิด ได้รับนั้นเป็นการตอบแทนการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งการตอบแทนนี้จะมีลักษณะตำหนิผู้กระทำความผิดนั้น (สทอน รัตนไพจิตร, 2527) มี ลักษณะสำคัญที่เป็นตัวบ่งชี้ในการพิจารณาว่า มาตราใดเป็นโทษทางอาญาหรือไม่ 2 แบบ ได้แก่ โทษอาญาทางเนื้อหาและโทษอาญาทาง รูปแบบ

(ก) โทษอาญาทางเนื้อหา มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ต้องเป็นผลร้าย ที่เป็นการแสดงออกของสังคมเพื่อมุ่งตำหนิผู้กระทำความผิด 2) ความประสงค์ในการนำไปใช้ ต้องนำไปใช้อย่างโทษอาญา และ 3) ต้องถูก กำหนดใช้โดยบุคคลที่กฎหมายให้อำนาจ ลงโทษ (วาทิน หนูเกื้อ, 2539) ซึ่งเมื่อพิจารณาลักษณะของกฎหมายอายุความคดีอาญาพบว่า ไม่มีลักษณะเป็นโทษอาญาทางเนื้อหา เนื่องจาก แม้ว่าการหยุดหรือขยายกฎหมายอายุความคดี อาญาย้อนหลัง จะเป็นผลร้ายต่อผู้กระทำความผิด รูปแบบหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่ผลร้ายที่เป็นการแสดงออก ถึงการตำหนิผู้กระทำความผิดของสังคม เป็นเพียง การกำหนดระยะเวลาให้โจทก์ดำเนินการนำตัว ผู้กระทำความผิดมารับโทษ หรือเป็นระยะเวลาที่ผู้ กระทำความผิดอาจต้องถูกดำเนินคดีอาญาเท่านั้น

ไม่อาจมองว่าเป็นการตำหนิจากสังคมได้ อีกทั้ง ไม่ใช่ผลตอบแทนความผิดที่จะทำให้ผู้กระทำความผิด เข้าใจว่าเป็นผลร้ายที่รับจากรัฐโดยตรง แต่อาจ เป็นผลร้ายที่เกิดขึ้นโดยอ้อม และศาลซึ่งเป็น องค์การที่กฎหมายให้อำนาจลงโทษ ไม่มีอำนาจ สั่งให้ขยายอายุความย้อนหลังได้ ดังนั้น อายุ ความคดีอาญาจึงไม่ใช่โทษอาญาทางเนื้อหา

(ข) โทษอาญาทางรูปแบบ ซึ่งแบ่งได้ 4 รูปแบบ คือ 1) การกักขังออกเป็น หมู่คณะ 2) การทรมานทางกาย 3) การประจาน ทางสังคม และ 4) การสูญเสียทางการเงิน (วาทิน หนูเกื้อ, 2539) ซึ่งเมื่อพิจารณาลักษณะ ของกฎหมายอายุความคดีอาญาพบว่า ไม่เข้า ลักษณะโทษอาญาทางรูปแบบใดเลย จึงสรุป ได้ว่าโดยลักษณะของกฎหมายอายุความคดี อาญาแล้ว ไม่มีลักษณะเป็นโทษอาญาทาง รูปแบบใดเลย

1.2 กฎหมายวิธีสบัญญัติ

กฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะ เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติหรือไม่พิจารณาได้จาก เหตุผล 2 ประการ คือ นิยาม และกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาไม่ได้กำหนดความผิดและ โทษอาญา

1.2.1 นิยาม กฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา คือ กฎหมายที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ และวิธีการค้นหาความจริงอันเกี่ยวกับการ กระทำความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิด มาดำเนินคดี (ณรงค์ ใจหาญ, 2552) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากฎหมายอายุความคดีอาญาแล้ว พบว่ามีลักษณะสอดคล้องกับนิยามของกฎหมาย วิธีสบัญญัติ เนื่องจากกฎหมายอายุความคดี อาญาเป็นเรื่องของการนำตัวผู้กระทำความผิด มาลงโทษ หรือความเป็นไปได้ของการฟ้องคดี

อาญา ดังนั้นจึงเห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาจึงเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติตามนิยามนี้

1.2.2 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้กำหนดความผิดและโทษอาญา กล่าวคือ ตามที่ได้พิจารณาไปแล้วในหัวข้อ 1.1 ว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาไม่มีลักษณะเป็นความผิดและโทษอาญาแต่อย่างใด ดังนั้น เมื่อไม่เป็นกฎหมายสารบัญญัติ จึงเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติตามความหมายนี้

ดังนั้น เมื่อพิจารณากฎหมายอายุความคดีอาญาทั้งทางด้านนิยามของกฎหมายและความเป็นกฎหมายที่ไม่เกี่ยวกับความผิดและโทษอาญา จึงอาจสรุปได้ว่า กฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ

2. ด้านความเหมาะสม

การกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญา นอกจากพิจารณาลักษณะของกฎหมายแล้ว ต้องพิจารณาแนวคำพิพากษาของศาลภายในว่าบังคับใช้หลักกฎหมายใดกับกฎหมายอายุความคดีอาญา สำหรับประเทศไทยสามารถพิจารณาได้จากแนวทางการวินิจฉัยของศาลฎีกาไทยดังต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาไทยที่ 17905/2557 และที่ 9955/2558 ศาลฎีกาให้เหตุผลตรงกันว่า การตีความกฎหมายต้องตีความโดยเคร่งครัด จะขยายความไปถึงคดีที่เกิดขึ้นก่อนวันที่กฎหมายใหม่ใช้บังคับโดยที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งอันจะเป็นผลร้ายแก่จำเลยมิได้ เพราะจะขัดต่อความรับผิดชอบของบุคคล ในการรับโทษทางอาญาตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคหนึ่ง ดังนั้น หลักกฎหมายที่ศาลฎีกาใช้บังคับกับกฎหมายอายุความคดีอาญา คือ หลักกฎหมายอาญา

ไม่มีผลย้อนหลัง ซึ่งเป็นหลักของกฎหมายสารบัญญัติ และการที่ศาลฎีกาใช้มาตรา 2 วรรคหนึ่ง อาจเข้าใจได้ว่า ศาลฎีกาเห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาเป็นกฎหมายสารบัญญัติตามนัยนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10166/2558

ศาลฎีกาให้เหตุผลว่า บทบัญญัติเรื่องอายุความตามมาตรา 95 แห่งประมวลกฎหมายอาญา แม้ไม่ใช่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับโทษจะลงแก่ผู้กระทำความผิด แต่ก็เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับระยะเวลาที่บุคคลอาจต้องรับโทษทางอาญา ซึ่งเกี่ยวพันกับบทกำหนดโทษ เนื่องจากกฎหมายอายุความฉบับใหม่อาจทำให้ผู้กระทำความผิดต้องรับโทษอาญาเพิ่มขึ้นหรือหนักกว่าระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามกฎหมายเดิม หลักกฎหมายที่ศาลฎีกาใช้บังคับกับกฎหมายอายุความคดีอาญา คือ หลักสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากศาลฎีกาเห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายอายุความในขณะที่กระทำความผิดเป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ หาใช่เป็นการสนับสนุนผู้กระทำความผิดให้ไม่ต้องรับโทษ และการใช้บทบัญญัติตามกฎหมายฉบับใหม่บังคับแก่คดี จะเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองและคุ้มครอง

ทั้งนี้ แม้คำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองกลุ่ม จะมีการให้เหตุผลที่แตกต่างกันในรายละเอียด แต่หลักกฎหมายที่ศาลฎีกาใช้บังคับกับกฎหมายอายุความคดีอาญาในคำพิพากษาทั้งสามนั้น ต่างเป็นหลักการของกฎหมายสารบัญญัติทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าศาลฎีกาไทยเห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะเป็นกฎหมายสารบัญญัติตามนัยนี้

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเคารพต่อศาลฎีกาจากที่ได้พิจารณาไปแล้วข้างต้นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ แต่การบังคับใช้กฎหมายอายุความคดีอาญาของศาลฎีกา อาจเป็นไปในทิศทางที่คลาดเคลื่อนกับหลักกฎหมาย ดังนั้น การหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจต้องพิจารณากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอายุความคดีอาญาของต่างประเทศประกอบ โดยพิจารณาว่าต่างประเทศใช้หลักกฎหมายใดกับกฎหมายอายุความคดีอาญา และสอดคล้องหรือแตกต่างกับประเทศไทยหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะการกำหนดสถานะกฎหมายอายุความคดีอาญาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับประเทศไทย

■ เปรียบเทียบบทกฎหมายการกำหนดอายุความคดีอาญาของประเทศไทยกับต่างประเทศ

ประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศในกลุ่มระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) หรือซีวิลลอว์ (Civil Law) ต่างก็มีแนวทางในการกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญาที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ว่าระบบกฎหมายเดียวกันจะต้องมีแนวทางในการกำหนดสถานะกฎหมายอายุความคดีอาญาเป็นอย่างเดียวกันเสมอไป ทั้งนี้ อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตามความเห็น คือ 1) กลุ่มที่เห็นว่าอายุความคดีอาญาเป็นกฎหมายสารบัญญัติ 2) กลุ่มที่เห็นว่าอายุความคดีอาญาเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ รายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาเป็น ‘กฎหมายสารบัญญัติ’ เช่น ประเทศอิตาลี ประเทศอังกฤษ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และประเทศโปรตุเกส โดยประเทศในกลุ่มนี้มีการกำหนดให้กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา และวางหลักกฎหมายห้ามย้อนหลังไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประเทศไทย อีกทั้งยังเห็นว่ากฎหมายอายุความเป็นมีลักษณะเป็นข้อต่อสู่บนความรับผิดชอบหรือเหตุยกโทษ (Strafaufhebungsgrund) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสารบัญญัติ (Kok, 2007) การที่คดีขาดอายุความเป็นการลบล้างความเป็นอาชญากรรมของผู้กระทำผิดในทางหนึ่ง และเมื่อผู้กระทำความผิดหรือจำเลยได้รับสิทธิดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐธรรมนูญรับรอง ย่อมไม่อาจละเมิดได้ ดังนั้น กลุ่มนี้จึงเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย (principle of legality) และหลักกฎหมายอาญา ไม่มีผลย้อนหลัง ซึ่งบังคับใช้กับทั้งกรณีคดียังไม่ขาดอายุความขณะกฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับ และกรณีคดีขาดอายุความแล้วขณะกฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับ ถือได้ว่าความเห็นนี้สอดคล้องกับศาลฎีกาไทย

ยกตัวอย่างเช่น ศาลรัฐธรรมนูญแห่งอิตาลีวางหลักว่า กฎหมายอายุความในคดีอาญานั้นอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งปรากฏในมาตรา 25 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญอิตาลีที่บัญญัติว่า “บุคคลจะรับผิดชอบทางอาญาได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิดในขณะที่ได้กระทำการนั้น” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้ขยายความข้อความข้างต้นว่า ประการแรก กฎหมายอายุความในความผิดโดยอ้อมมีผลบังคับได้เมื่อผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ และใช้กับกรณี

การกระทำที่เกิดขึ้นในขณะที่กฎหมายมีผลบังคับใช้แล้ว ประการที่สองหลักการความมีผลย้อนหลังในทางอาญาต้องไม่เป็นผลร้ายแก่จำเลยยอมนำมาใช้กับกฎหมายอายุความด้วย (Directorate-General for Library Research and Documentation [CVPIA], 2017) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทย จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักยึดของกลุ่มนี้สอดคล้องกับกฎหมาย และแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทยเป็นอย่างมาก

2. กลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาเป็น ‘กฎหมายวิธีสบัญญัติ’ เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Court of Human Rights) และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรป เพื่อประชาธิปไตยผ่านกฎหมาย หรือ คณะกรรมการมาธิการเวนิซ (European Commission for Democracy through Law or Venice Commission) ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ประเทศเนเธอร์แลนด์ สาธารณรัฐเช็ก และประเทศเบลเยียม โดยกลุ่มนี้มีการกำหนดให้กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความและกฎหมายเฉพาะ ซึ่งบางประเทศอาจแตกต่างกับประเทศไทยบ้าง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาคำหนดให้กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายเฉพาะ ซึ่งแตกต่างกับประเทศไทยที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายเฉพาะเป็นต้น แต่ก็มีกรวางหลักกฎหมายห้ามย้อนหลังไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประเทศไทย

อีกทั้งยังเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาไม่ใช่ข้อต่อสู่ในการรับผิด แต่เป็นเหตุขัดข้อง

ในการดำเนินคดี (Verfahrenshindernis) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายวิธีสบัญญัติ และกฎหมายอายุความไม่เกี่ยวกับการกระทำผิด หรือศีลธรรมแต่อย่างใด ดังนั้น กฎหมายอายุความคดีอาญาจึงใช้บังคับได้ทันทีกับคดีที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมายมีผลไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้ายแก่จำเลยก็ตาม (Kok, 2007) ซึ่งประเด็นนี้ไม่สอดคล้องกับประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยเห็นว่ากฎหมายอายุความฉบับใหม่ไม่อาจใช้ย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยได้ ใช้ย้อนหลังเป็นผลดีได้เท่านั้น แต่กรณีคดีขาดอายุความไปแล้วในวันที่กฎหมายใหม่ใช้บังคับ กลุ่มนี้เห็นว่าเป็นสิทธิที่ได้ไปแล้วของจำเลย ไม่อาจรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาได้อีก ซึ่งความเห็นนี้สอดคล้องกับประเทศไทย ดังนั้น กลุ่มนี้จึงเห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ภายใต้หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย (acquired right) พิจารณาแยกเป็น 2 กรณี ดังนี้

2.1 กรณีคดียังไม่ขาดอายุความขณะกฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับ ยกตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. 1969 ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมนี³ พิพากษาว่า การแก้ไขกฎหมายอาญาโดยการขยายอายุความย้อนหลัง ในคดีที่ยังไม่ขาดอายุความนั้น สามารถกระทำได้ เนื่องจากไม่เป็นการละเมิดหลักความชอบด้วยกฎหมาย (principle of legality) ในมาตรา 103 (2) แห่งรัฐธรรมนูญเยอรมนี และการแก้ไขกฎหมายก็มีได้เป็นการละเมิดหลักการทั่วไปและหลักนิติรัฐ (Rechtsstaatprinzip) อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักความแน่นอนทางกฎหมาย (principle of legal certainty) ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเห็น

³ Federal Republic of Germany, BVerfG 25, 269, 26 February 1969 ศาลสูงสุดและศาลรัฐธรรมนูญเยอรมนี พิพากษาในแนวทางเดียวกันกรณีการขยายอายุความย้อนหลังกับคดีที่เกิดขึ้นในสมัยยุคคอมมิวนิสต์ที่ยังไม่ขาดอายุความ

ของศาลฎีกาไทยที่เห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ภายใต้หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง ดังนั้น การขยายอายุความย้อนหลังย่อมเป็นการละเมิดหลักความชอบด้วยกฎหมายและสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญจึงไม่อาจกระทำได้

2.2 กรณีคดีขาดอายุความไปแล้วในขณะกฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับ ยกตัวอย่างเช่น ในคดี *Stogner v. California* ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา (The Supreme Court) ได้พิพากษาในคดีนี้ว่า ว่าการขยายอายุความในคดีซึ่งขาดอายุความไปแล้วนั้น ขัดต่อหลักกฎหมายห้ามย้อนหลัง (Ex Post Facto) ซึ่งได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา เนื่องจากหลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง มีเจตนารมณ์ป้องกันการรื้อฟื้นคดีจากการขาดอายุความไปแล้ว ซึ่งกรณีนี้เป็นความเห็นที่สอดคล้องศาลฎีกาไทย

จากที่ได้วิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาไทยและนำมาเปรียบเทียบกับต่างประเทศพบว่า แนวทางการบังคับใช้กฎหมายและเหตุผลของศาลฎีกาไทยสอดคล้องกับกลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญาเป็นกฎหมายสารบัญญัติ มากกว่ากลุ่มที่เห็นว่าเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ ซึ่งยังมีบางประเด็นที่ความเห็นไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้จะนำไปวิเคราะห์ปัจจัยการกำหนดสถานะกฎหมายอายุความคดีอาญาต่อไปหัวข้อต่อไป

■ วิเคราะห์ปัจจัยการกำหนดสถานะกฎหมายอายุความคดีอาญา

จากลักษณะของกฎหมายอายุความคดีอาญาและแนวทางการกำหนดสถานะของกฎหมาย

อายุความคดีอาญาของต่างประเทศโดยเปรียบเทียบกับประเทศไทย ทำให้เห็นปัจจัยร่วมกันที่ทุกกลุ่มใช้ในการกำหนดสถานะกฎหมายอายุความคดีอาญา โดยสรุปปัจจัยสำคัญได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านที่อยู่ของกฎหมายอายุความคดีอาญา กล่าวคือ ปัจจัยนี้ไม่มีผลต่อการกำหนดสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญา เนื่องจากไม่แน่ว่าการกำหนดให้กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ในกฎหมายใดแล้วจะต้องมีสถานะเป็นกฎหมายนั้นเท่านั้น เช่น ประเทศฝรั่งเศส กำหนดให้กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา (Code pénal) และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code de procédure pénale) แต่ประเทศฝรั่งเศสเห็นว่ากฎหมายอายุความมีสถานะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยนี้จึงไม่สามารถชี้วัดได้ว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะอย่างไร

2. ปัจจัยด้านลักษณะของกฎหมายอายุความคดีอาญา กล่าวคือ ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพิจารณาถึงสถานะของกฎหมายอายุความคดีอาญา เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าแต่ละกลุ่มมีความเห็นที่แตกต่างกัน ไม่อาจบอกได้ว่าแบบใดถูกหรือผิด แต่จากที่ได้พิจารณามาแล้วในหัวข้อที่ 2.1 จะเห็นได้ว่า กฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติเนื่องจากไม่ใช่กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องความผิดหรือโทษอาญา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ และนักวิชาการนิติศาสตร์ไทย

3. ปัจจัยหลักกฎหมายที่ใช้บังคับ กล่าวคือ ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากการพิจารณาเพียงแค่ลักษณะของกฎหมายอาจยังสรุปไม่ได้ว่ากฎหมายดังกล่าวมีสถานะอย่างไร ต้องพิจารณาหลักกฎหมายที่ใช้บังคับกับกฎหมายนั้น ๆ ด้วย ดังนี้

3.1 หลักความชอบด้วยกฎหมาย (principle of legality) หลักกฎหมายอาญา ไม่มีผลย้อนหลัง และสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญ เป็นหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ หลักประกันในกฎหมายอาญา หรือหลักความชอบด้วยกฎหมายเป็นหัวใจของกฎหมายอาญา ในภาษาละตินเรียกว่า “Nullum crimen nulla poena sine lege” ในตำรากฎหมายคอมมอนลอว์เรียกว่า “The Principle of Legality” หรือแปลเป็นภาษาไทยว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมาย” (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2551) โดยหลักการดังกล่าวมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ 1) กฎหมายอาญาต้องบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร (Lex Scripta) 2) กฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง (Lex Praevia) 3) กฎหมายอาญาต้องมีความชัดเจนแน่นอน (Lex Certa) 4) กฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัด (Lex Stricta) ดังนั้น หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง จึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักความชอบด้วยกฎหมาย

หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง วางหลักอยู่ในมาตรา 2 วรรคหนึ่งแห่งประมวลกฎหมายอาญา มีรายละเอียดที่สำคัญ คือ กฎหมายอาญาต้องไม่เพิ่มฐานความผิดและโทษอาญาที่มีผลย้อนหลัง

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ คือ สิทธิในการดำเนินคดีให้เป็นไป

ตามกฎหมายสารบัญญัติที่ใช้บังคับอยู่ขณะกระทำความผิด ตามมาตรา 32 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 39 วรรคหนึ่งแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และมาตรา 29 วรรคหนึ่ง แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 วางหลักว่า บุคคลไม่ต้องรับโทษทางอาญา เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับมาตรา 2 วรรคหนึ่งแห่งประมวลกฎหมายอาญา (สิทธิพร เคาภายน, 2556) จะเห็นได้ว่า สิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวเป็นเรื่องสิทธิในการดำเนินคดีให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติที่มีผลอยู่ในขณะกระทำความผิดเท่านั้น จะบังคับใช้กฎหมายสารบัญญัติฉบับใหม่ย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยไม่ได้

อย่างไรก็ตามมาตราดังกล่าวมิได้พูดถึงกฎหมายวิธีสบัญญัติแต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่า สิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิในกฎหมายสารบัญญัติเท่านั้น ส่วนสิทธิในกฎหมาย วิธีสบัญญัติไม่ได้อยู่ภายใต้บังคับมาตราดังกล่าว การบังคับใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงไม่ถูกจำกัดว่าต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่มีอยู่ในขณะความผิดเกิดเท่านั้น ซึ่งเป็นกรณีที่แตกต่างกับสิทธิที่ได้รับมาแล้ว (acquired right)

3.2 สิทธิที่ได้รับมาแล้วของจำเลย (acquired right) คือ สิทธิที่จำเลยจะไม่ถูกดำเนินคดีอีกต่อไป ซึ่งได้มาเมื่อคดีอาญาขาดอายุความ กล่าวคือ กฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ โดยหลักต้องอยู่ภายใต้หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่งผลให้กฎหมายอายุความฉบับใหม่สามารถใช้บังคับกับคดีที่เกิดขึ้นก่อนหน้ากฎหมายมีผลได้ แต่อย่างไรก็ตามหากคดีขาดอายุความ

ไปก่อนที่กฎหมายใหม่จะมีผลใช้บังคับ กฎหมายใหม่ไม่อาจย้อนหลังไปรื้อฟื้นคดีที่ขาดอายุความไปก่อนแล้วมาพิจารณาใหม่ได้อีก ตามหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย (ปกป้อง ศรีสนิท, 2561)

3.3 หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมาย

คือ หลักกฎหมายที่ใช้กับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากเหตุผล 2 ประการ นิยามและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้กำหนดความผิดและไม่ได้กำหนดโทษ (ปกป้อง ศรีสนิท, 2561) ผลคือ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใช้บังคับทันทีในเวลาที่กฎหมายมีผลและในบางประเทศ เช่น ประเทศฝรั่งเศสได้วางหลักดังกล่าวไว้ให้ใช้บังคับกับกฎหมายอายุความคดีอาญาโดยชัดเจนใน มาตรา 112-2, 4 แห่งประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส โดยวางหลักว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอายุความฟ้องคดี และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอายุความบังคับโทษให้มีผลใช้บังคับทันทีกับการกระทำที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมายมีผลใช้บังคับ เว้นแต่กรณีที่ยาอายุความถึงกำหนดแล้ว ดังนั้น เมื่อกฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติจึงควรอยู่ภายใต้หลักการบังคับใช้ทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

■ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า กฎหมายอายุความคดีอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติจึงไม่อยู่ภายใต้บังคับหลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง หรือสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ แต่อยู่ภายใต้หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย อย่างไรก็ตาม

เพื่อตีความให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศาลฎีกาไทยที่เห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายอายุความย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่จำเลยจะกระทำมิได้ จึงควรตีความว่าการแก้ไขกฎหมายอายุความใหม่กำหนดให้อายุความยาวขึ้นจะไม่เป็นผลร้ายเฉพาะคดีที่ขาดอายุความแล้ว เพื่อสอดคล้องกับหลักสิทธิที่ได้มาแล้วของจำเลย ส่วนกรณีคดีที่ยังไม่ขาดอายุความขณะที่กฎหมายใหม่มีผลใช้บังคับ ต้องเป็นไปตามกฎหมายอายุความใหม่ไม่ว่าจะเป็นผลร้ายหรือผลดีต่อจำเลยตามหลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เห็นควรบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาบังคับใช้อย่างไร มีผลตั้งแต่วันที่ใดจึงขอเสนอลักษณะของการบัญญัติ รายละเอียดดังนี้

ในกฎหมายทุกฉบับที่มีประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายอายุความคดีอาญา ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นซึ่งต้องแก้ไข หรือกฎหมายอื่นใดที่จะบัญญัติในอนาคตควรกำหนดให้มีข้อความที่ทำให้มีการนำอายุความของกฎหมายใหม่มาใช้ทันที และมีการรับรองสิทธิที่ได้รับมาแล้วของจำเลยในกรณีที่ยาขาดอายุความ

ยกตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ พ.ศ. 2559 มาตรา 48 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมเป็นว่า “บรรดาคดีค้ามนุษย์ที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลใดในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ศาลซึ่งคดีนั้นค้างพิจารณาอยู่คงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่อไป และให้นำกฎหมายซึ่งใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ มาใช้บังคับจนกว่าคดีนั้นจะถึงที่สุด เว้นแต่ในกรณีของอายุความให้บังคับตาม

พระราชบัญญัตินี้ แต่มิให้กระทบต่อคดีที่ขาดอายุความแล้ว”

ผลคือ กฎหมายอายุความคดีอาญานับใหม่ มีผลใช้บังคับย้อนหลังกับคดีอาญาที่เกิดขึ้นก่อน แต่ยังไม่ขาดอายุความในวันที่กฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับ รวมถึงคดีอาญาที่เกิดขึ้นและหลังกฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับเป็นต้นไป ไม่ว่ากฎหมายอายุความคดีอาญานับใหม่จะเป็นผลร้ายหรือผลดีแก่จำเลยมากกว่านับเก่าก็ตาม สามารถบังคับใช้ได้ทันทีตามหลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และมีการรับรองสิทธิที่ได้รับมาแล้วตามหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กรณีกฎหมายอายุความย้อนหลังเป็นผลดีแก่จำเลย ทั้งกลุ่มที่เห็นว่ากฎหมายอายุความ เป็นกฎหมายสารบัญญัติ และกลุ่มที่เห็นว่า กฎหมายอายุความเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ เห็นตรงกันว่าสามารถบังคับใช้ย้อนหลังได้ แต่เนื่องด้วยเหตุผลที่ต่างกัน กล่าวคือ ศาลฎีกา ไทยเห็นว่า กฎหมายอายุความคดีอาญาอยู่ ภายใต้มาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายอายุความใหม่ที่สั้นกว่าเป็นผลดีต่อ จำเลยยิ่งกว่ากฎหมายเก่าสามารถใช้ย้อนหลัง กับคดีที่เกิดขึ้นก่อนได้⁴ แต่อย่างไรก็ตาม จากที่ได้ พิจารณาไปแล้วว่ากฎหมายอายุความคดีอาญา เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ ดังนั้น การใช้บังคับ กฎหมายอายุความย้อนหลังในคดีที่ยังไม่ขาด อายุความจึงสามารถทำได้ทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็น ผลร้ายหรือผลดีต่อจำเลย ตามหลักการใช้บังคับ ทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิใช่

ตกอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 2 และมาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายอาญา หรือหลักกฎหมาย อาญาไม่มีผลย้อนหลังแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุป กฎหมายอายุความคดีอาญา ของประเทศไทย ควรวางหลักที่ชัดเจนในตัวบท กฎหมายโดยฝ่ายนิติบัญญัติและการบังคับใช้ กฎหมายโดยฝ่ายตุลาการที่สอดคล้องกัน โดย เห็นว่ากฎหมายอายุความคดีอาญามีสถานะ เป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ โดยหลักต้องบังคับใช้ ได้ทันทีแม้ว่าคดีจะเกิดขึ้นก่อนกฎหมายมีผล แต่หากคดีขาดอายุความไปแล้วในวันที่กฎหมาย มีผล ย่อมเป็นไปตามหลักสิทธิที่ได้รับมาแล้ว ของจำเลย ที่ไม่อาจถูกรื้อคดีมาพิจารณาใหม่ ได้อีก และเมื่อพิจารณาแนวปฏิบัติขององค์กร ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ของประเทศไทยที่มีความสับสนของการบังคับใช้ กฎหมายและการออกกฎหมาย ที่ไม่เป็นเอกภาพ ดังนั้น จึงควรกำหนดไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน ดังที่ได้เสนอไปข้างต้น

■ บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2551). *กฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินต์ติ้ง.
- ขจรศักดิ์ สิริพัฒนกรชัย. (2560). *ปิยบุตร แสงกนกกุล: ทำความรู้จัก ศาลฎีกาคดีอาญา นักการเมือง*. ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2562. จาก <https://prachatai.com/journal/2017/07/72552>

⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1105/2504 ถ้าอายุความฟ้องคดีอาญาขณะกระทำความผิดแตกต่างกับขณะฟ้อง ต้องใช้อายุความที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำผิดบังคับ

ณรงค์ ใจหาญ. (2552). *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2559) *สังคัมกับกฎหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ปกป้อง ศรีสนิท. (2561). หลักการใช้บังคับทันทีของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. ใน วีรวัฒน์ จันทโชติ (บรรณาธิการ), *หนังสือรวมบทความทางวิชาการที่ระลึก 60 ปีฟ้าใหญ่ใจหาญ* (น. 219-242), กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

วาทิน หนูเกื้อ. (2539). *มาตรการเสริมในทางอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิไลลักษณ์ ศรีสุกใส. (2553). *การมีผลใช้บังคับย้อนหลังของกฎหมายอาญาไทย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สทนต์ รัตนไพจิตร. (2527). *ความประสงค์ของการลงโทษทางอาญา: ศึกษาเฉพาะประเทศไทยสมัยใช้กฎหมายลักษณะอาญาและประมวลกฎหมายอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สิทธิพร เสาภายน. (2556). *สิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 39*. ใน เอกสารวิชาการส่วนบุคคลในการฝึกอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

หนังสือต่างประเทศ

Directorate General for Library Research and Documentation. (2017). Research Note on Limitation rules in criminal matters. ค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-12/ndr-2017005_synthese_en_neutralisee_finale.pdf

Kok, R. A. (2007). *Statutory limitations in international criminal law*. The Hague: TMC Asser Press.

